

Артем ГОЩІЦЬКИЙ

НОВА ПАМ'ЯТКА НАСКЕЛЬНОГО МИСТЕЦТВА У СКОЛІВСЬКИХ БЕСКИДАХ¹

Йдеться про нову пам'ятку наскельного мистецтва, знайдену у Сколівських Бескидах. При дослідженні встановлено, що це антропоморфне зображення з луком та стрілою — унікальне для Східних Карпат. Тут петрогліфи загалом малочисельні, що збільшує вагу кожної нової пам'ятки. Після проведення порівняльного аналізу за стилем та змістом зображення зроблено попереднє припущення про датування петрогліфа періодом бронзи або середньовіччя.

Ключові слова: наскельне мистецтво, антропоморфні зображення, петрогліфи, петрогліфи Східних Карпат.

© А. ГОЩІЦЬКИЙ, 2015

ISSN 1028-5091. № 1 (121), 2015

Порівняно з іншими регіонами Східні Карпати не є багатими на пам'ятки наскельного мистецтва. Незважаючи на те, що цей вид пам'яток здавна привертає інтерес дослідників [7; 20; 21, с. 38—69; 2, с. 109—116; 3; 4; 5; 26; 27], петрогліфи тут нечисленні та відомі лише в декількох місцях. Саме тому пошуки цих зображень є особливо актуальними, а кожна нова пам'ятка надзвичайно цінною для вивчення духовної культури давнього населення.

Влітку 2011 р. ми обстежили дві групи скель, розташованих з південно-західного боку села Орів Сколівського району Львівської області, приблизно 500 м та 300 м вище русла річки Стинавки, лівої притоки ріки Стрий. На одній з них було виявлено нову пам'ятку наскельного мистецтва (іл. 1, 4, 5).

Геологічно ця місцевість відноситься до зовнішньої одиниці Складчастих Карпат — Орівської скиби. Скельні виходи представлені Ямненською (Палеоценовою) свитою [30, с. 21]. Місцевість тут вкрита переважно хвойним лісом. Скеля з антропоморфним петрогліфом знаходиться на гребені невеликого хребта з вершиною г. Гозниця, приблизно 100 м на схід від потоку Безомінний, та 20 м від лісової дороги. Скеля простягається на 20 м з північного-заходу на південний-схід, висотою приблизно 3,5 м з пд.-зх. боку і 1 м з пн.-сх. боку. В цілому ця місцевість є північними схилами більшого хребта з найвищою вершиною г. Рівна Гора (765,9 м н. р. м.).

Уламок скелі з петрогліфом (іл. 2), висотою 1,8 м, довжиною 2,5 м, розміщений на початку скельного комплексу з пн.-зх. його боку. Він впав униз з основної скелі до її основи, в бік русла потоку — мабуть внаслідок гравітації та тектонічних процесів (сейсмічних поштовхів). На вершині основної скелі залишилась похила площадка, контури країв якої відповідають обрисам нижньої глиби. Петрогліф, вибитий на пд.-зх. стінці цього каменю, на висоті 0,7 м від поверхні ґрунту, його висота 0,35 м. Для експозиції була вибрана рівна бічна грань скелі — трохі нахилена площина приблизно 1 x 1 м, можливо спеціально вирівняна та зашліфована, яка утворює природні «рамки» для зображення. За таких умов зображення доступне для огляду у широкому секторі.

Щодо виявленого петрогліфа, то при його дослідженні наштовхуємося на цілу низку проблем, оскільки складно не тільки інтерпретувати його культурно-

¹ Основні положення, викладені в статті, були виголошені автором на конференції «Археологія Заходу України», що відбувалася 21—23 травня 2014 р. у Львові.

Іл. 1. Знайдений петрогліф (фото А. Гощіцького)

Іл. 2. Фрагмент скелі з петрогліфом (фото А. Гощіцького)

хронологічно, а й навіть визначити самий зміст зображення і переконатись у його автентичності. Також проблемою є те, що чітко не видно рельєфності та контурів силуету фігури з тієї причини, що на сірому скельному фоні видима тільки тінь рельєфу, яка зміщується залежно від сонячного освітлення, отже при будь-якому положенні сонця ті чи інші фрагменти зображення залишаються невидимими. Не виключено, що ця гра світла—тіні була частиною задуму автора зображення. При цьому права, погано збережена частина, справляє враження низького рельєфу. Ця обставина унеможливає просто обмежитись контурами зображення — «залівкою», бо це буде рівнозначно спотворенню. Також невідомо точно, якими були первісні контури, оскільки з часом краї заглиблення осипаються і фігура стає ніби «розмитою».

При виявленні петрогліф був інтерпретований як хрест чи, швидше, хрестоподібна фігура з розшире-

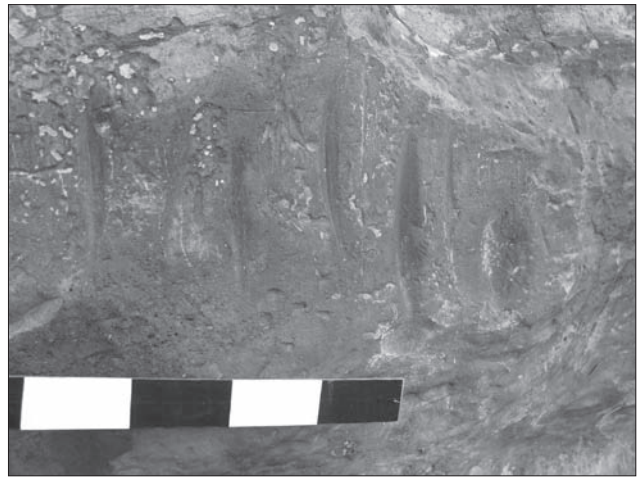
ними кінцями (які в різних варіантах відомі з часів середньовіччя у Карпатах та печерних монастирях Верхнього і Середнього Подністров'я [5, с. 3—5], чи Північного Причорномор'я ще раніше), при цьому нижнє дугоподібне зображення могло би бути півмісяцем [32, с. 48, рис. 69] (іл. 6/3). Також фігура нагадує хрест типу «якір» [10, с. 245, рис. 6; 28, с. 60, рис. 3] (іл. 6/4). До робочих гіпотез також можна віднести варіант інтерпретації її як човна або корабля з хрестом, який також був символом християнства [32, с. 41, рис. 47] (іл. 6/7), чи зображення запрягу пари биків, яке було поширене в період енеоліту-бронзи [8, с. 106—108] (іл. 6/5), або колісниці. В процесі дослідження від цих гіпотез також довелося відмовитись, оскільки нижня дуга надто мала відносно усєї фігури, для того, щоб бути зображенням човна/корабля. Для порівняння скористаємося відомими петрогліфами з періоду бронзи (наприклад, з Кобистана та з Сибіру [29, с. 39, рис. 3—4] (іл. 6/6) та з епохи раннього християнства [11, с. 131, рис. 57] і середньовіччя (наприклад, з Криму [32, с. 41, рис. 47] (іл. 6/7). А також малоімовірним здається зображення запрягу пари биків, бо їх зображували рогами, спрямованими в один бік, а не в протилежні. Відомі зображення колісниць, наприклад епохи бронзи з Центральної Азії [31, с. 60, рис. 2/7] (іл. 6/8), теж значно відрізняються.

При детальнішому огляді стало зрозуміло, що це може бути антропоморфне зображення з луком та стрілою. Бачимо фігуру з розставленими горизонтально руками, з гіпертрофованими клешнеподібними кистями. Вертикальний тулуб з великою головою (можливо в головному уборі), разом з розведеними в боки руками — хрестоподібне. Внизу тулуба дугоподібною лінією, яка зверху заломлюється досередини, і на кінцях можливо мала теж клешнеподібні закінчення — зображені, мабуть, ноги постаті у сидячому положенні. Біля правої клешні-руки вибито лук без тятиви та стрілу. Його форма — нахилена лінія, на кінцях заломлена під кутом приблизно 45° , майже такої ж висоти, як і фігура в цілому. Горизонтальна стріла, вкладається у руку, перетинає древко лука посередині і виступає за нього ще на одну третину довжини. Заломлені кінці дають підстави припустити, що лук має на кінцях накладку, як у лука монгольського типу, або ж це просто така стилізація (схематизація). При одному і тому ж боковому освітленні верхній і нижній згин лука

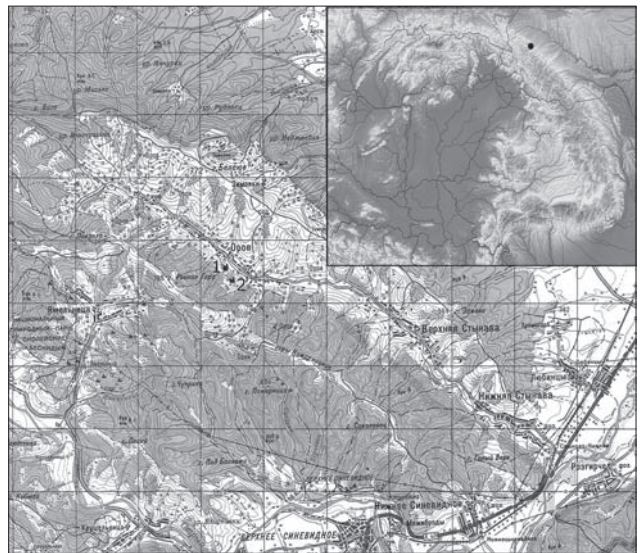
не простежується однаково, бо тінь утворюється тільки від грані згину одного з його кінців. У лівій руді-клезні — також, мабуть, зображена зброя, нахилена донизу (сагайдак? палиця? спис? меч?). Не виключено, що ми маємо справу з поєднанням фігури людини та хреста (антропоморфний хрест, хрестоподібний ідол), детальніше про це йтиметься далі. Довкола фігури видно круглі ямки (лунки) різної величини, невідомо — штучного чи природного походження. В новітній час над фігурою вибито невеликий тризуб.

Стилістично петрогліф лінійний, крім голови — «заповнений силует», та, можливо, тулуб, оскільки зараз встановити важко, чи заглиблене розширення тулуба справа штучне, чи це результат природного вилущування країв. Те, що в заглибленнях зображення не має гострих країв, може бути не тільки результатом вивітрювання (осипання, вилущування), а й додаткового прошліфовування після того, як силует був виконаний врізними лініями. Зі всієї фігури найбільш заглибленими є середина тулуба та голова — 2,5 см. Можливо, верхня менш заглиблена частина голови — зображення головного убору. Тулуб прошліфований так, що глибина жолобка зменшується від середини до країв. Дуга ноги, клешні та вертикальний жолобок зліва — глибиною 0,7 см, шириною приблизно — 1,5 см (первісно, мабуть, становив близько 1 см). Жолобки лінії, якими передано лук та стрілу, внаслідок осипання стінок розмиті і плавно переходять у площину поверхні каменя. Їхня ширина приблизно 1 см (первісно становила, мабуть, близько 0,5 см), глибина приблизно 0,5 см.

При дослідженні в першу чергу нас цікавило питання автентичності петрогліфа, особливо враховуючи близькість до населеного пункту, лісової дороги, а також відкритість зображення на поверхні скелі. Можливі сумніви щодо давнього віку антропоморфа поглиблював також той факт, що невеликий тризуб, вибитий над фігурою, теж має доволі погану збереженість. Також постало питання, чи могли лук зі стрілою, а можливо й інші деталі, бути виконаними у пізніший час, наприклад в радянський період, коли християнство та його символи були поза пануючою ідеологією і, як наслідок, їх зображення знищувалися взагалі або спотворювалися вандалізмом. Для вирішення цих питань проаналізуємо техніку та стилістику петрогліфа. Так, лук зі стрілою виконані тонкими, неглибокими жолобками, що відрізняються від глибоких, розмитих ліній силуету фігури, а отже можна подумати, що вони виконані в ін-

Іл. 3. Шліфувадла (фото А. Гоціцького)

Іл. 4. Карта-схема розташування обстежених скель

шому стилі. Та, з іншого боку, лук зі стрілою незмірно тонші за саму людину, що і відтворено у цій композиції, а відносна товщина тятиви настільки незначна, що її зображення і взагалі було проігнороване. При навмисному спотворенні, вірогідніше, що певні елементи зображувалися би в логічно-завершеній формі, та якомога реалістичніше — для подальшого однозначного трактування. В нашому випадку, швидше за все, при «домальовуванні» у пізніші часи — лук зобразили би у більш звиклій формі та з тятивою. При цьому «хрестоподібна фігура» сприймалася би при огляді як зображення «лучника», а не навпаки. Враховуючи наведені аргументи композицію зі всіма елементами можна вважати цілісною та виконаною в один час. Слід також порівняти стилістику «лучника» з новітніми стилізованими (схематизованими) зображеннями людини, та ге-

Іл. 5. Знайдений петрогліф (рис. А. Гощіцького)

ральдичними знаками. Крім схематизму і стилізації у виконанні петрогліфа може бути також просто невміле вираження образу. Очевидно, що спрощені та стилізовані зображення людини у новий та новітній час, зокрема дитячі рисунки, суттєво відрізняються від знайденого петрогліфа. Також не зустрічаємо аналогів у геральдиці, наприклад серед ремісничих гербів чи клейм, та в символіці, наприклад, спортивних чи скаутських організацій, які могли залишати свої знаки на камені. В цьому контексті доцільно згадати про зображення тризуба, поява якого могла бути спричинена бажанням ідейно «перекрити» наявний невідомий знак (подібно до того, як в ранньому християнстві хрестами «погашали» язичницькі символи).

Порівняльний аналіз з аналогами за стилем та змістом доцільно робити відносно морфології як усєї фігури, так і окремих елементів композиції — антропоморфність, хрестоподібність, гіпертрофовані кисті рук (клезнеподібні, двопалі), лук зі стрілою (без тятиви), дугоподібне нижнє завершення (якір? ноги? човен?).

Найближчі антропоморфні петрогліфи знаходяться вже за декілька кілометрів від досліджуваного — на скелі Гострий камінь поблизу с. Урич. М.С. Бандрівський відніс їх до ранньозалізної доби [6, с. 154, рис. 6] (іл. 6/2). Це один антропоморфний петрогліф знайдений на скелі Турецька Баба, поблизу с. Корчин [9, с. 64—65, рис. 4—4 а] (іл. 6/1). Проте за стилем вони значно відрізняються і ми не вважаємо їх за аналоги до нашого антропоморфа.

Найраніші стилістичні аналоги знаходимо з епохи бронзи. Рисунки з гіпертрофованими кистями, які в багато разів більші за природні, зустрічаються на більшій частині території Євразії, зокрема в Скандинавії, на Кавказі, в Альпійській зоні, Центральній Азії, Карелії. Як видно з аналогів, переважно зображували фігури з трьома-п'яти пальцями або трикутноподібними кистями [24, с. 411, рис. 498—501] (іл. 7/5—8). Схематизовану антропоморфну фігуру цього часу досліджено, наприклад, в італійських Альпах. У неї бачимо схожі кисті рук з двома пальцями або клешнями [35, р. 197, fig. 16] (іл. 7/2). На території України подібні зображення відомі в період енеоліту та бронзи. Особливо цікавою є поколінна антропоморфна постать з розкинутими в сторони руками з Кам'яної Могили. Михайло Рудинський вважав, що це єдине зображення людини на цій пам'ятці [23, с. 44—47]. Одна, краще збережена, її рука також має кисть у вигляді клешні [23, табл. ІХ] (іл. 7/1). Також зустрічаємо паралелі на стелах ямної культури (Керносівка, Федорівка [31, с. 59, рис. 1]) (іл. 7/4). До найближчого аналогу цієї ж епохи можна віднести зображення антропоморфа з трьохпалыми кистями та ступнями ніг з печери с. Стіна, Вінницької області, який відносять до доби бронзи [15, с. 232, рис. 3] (іл. 7/3). Дослідники вважають, що гіпертрофованість кистей рук є ознакою певного архетипу, відображеного у міфології індоєвропейців [24, с. 410—411; 36, р. 1—3, tab. 2].

Як уже зазначалося, дугоподібність з вигином кінців доверху в нижній частині може бути зображенням ніг фігури в сидячому положенні. Чи не подібною є, наприклад, сидяча фігура на розписах однієї зі стінок гробниці бронзового віку з Адигеї (Кавказ). Розставлені в боки ноги зі ступнями доверху створюють враження подібної форми. Цікавими в цьому контексті є і зображення луків на стінках гробниці [24, с. 371, рис. 447] (іл. 7/12). Це одна антропоморфна сидяча фігура, зі схожим положенням ніг, відома зі Скандинавії [36, р. 6, tab. 4/8] (іл. 7/11).

Подібне зображення людини бронзового часу з хрестоподібно розставленими руками та луком зі стрілою біля правої руки відоме з Осетії та Гямігая (Азербайджан) [36, рис. 4, 10] (іл. 7/9).

Щодо аналогів з пізніших часів, то дуже схожі фігури періоду середньовіччя дослідив М.С. Бандрівський на скелі Писаний Камінь у Покутсько-Буковинських Карпатах (іл. 8/1). Одна з фігур, як пише дослід-

ник, — «людина, яка стоїть в анфас з піднятими, зігнутими в ліктях і широко розставленими в сторони руками, які закінчуються «г»-подібним положенням кисті. Тут зображено мужчину, оскільки чітко видно фалос. Однак, антропоморфну, хоча і дуже стилізовану форму має лише верхня половина тулуба. Внизу, на місці ніг, є лише велике місяцеподібне заглиблення у вигляді великої чаші. Голова зображена окремо від тулуба вгорі між руками. Поряд з цим рисунком межує серія хрестоподібних фігур, серед яких, все ж, вловлюються антропоморфні мотиви. До останніх, зокрема, можемо віднести тип «розкинутих в сторони рук». На одному з цих рисунків руки ніби виростають над верхньою перекладиною хреста, а на другому — служать його основою... Хрестоподібні ідеограми зустрічаються на надмогильних каменях XI—XIV сторіччя на території Тюрингії, Чехії, Моравії, Словаччини, а також у Верхньому Подністрів'ї» [26, с. 102] (іл. 8/2). Дослідник печерних монастирів Верхнього та Середнього Подністрів'я Павло Нечитайло вважає, що в печерних монастирях зустрічаються практично усі форми хрестів, які увібрало християнство протягом усього періоду свого існування. На його думку, це різноманіття пояснюється самовираженням монахів через зображення «своїї» унікальної форми хреста [16, с. 9].

До хрестів із первісними формами хрестографем і конструкцій, що відзначаються синкретизмом ідеології (однаковою мірою їх шанували язичники і християни) дослідник Михайло Станкевич відносить так звані антропоморфоцентричні хрести. Вчений вважає, що найменше в Україні їх лише кілька. Передовсім надгробні профільовані дерев'яні хрести з Волині і Покуття, форми яких нагадують людські обриси [25, с. 8, 14].

Поєднання фігури людини та хреста (антропоморфний хрест, хрестоподібний ідол) у період становлення християнства та двовір'я були поширені також у Криму [32, с. 47, рис. 67; 13, с. 126, рис. 61; 11, с. 135; 14, с. 97] (іл. 8/4—5, 8), на території Білорусі (відомі хрестоподібні ідоли з Вілейського району [12, с. 190, рис. 1, с. 191, рис. 2]) (іл. 8/6—7). Також хрестоподібний ідол зі зображенням на ньому фігури з дугоподібними закінченнями, схожими, як у досліджуваного петрогліфа, походить з території Росії [34] (іл. 8/3). Наведені аналоги дають підстави датувати пам'ятку епохою середньовіччя.

Щодо іконографії зображення лука, то як видно з досліджень спеціаліста з середньовічної зброї Мед-

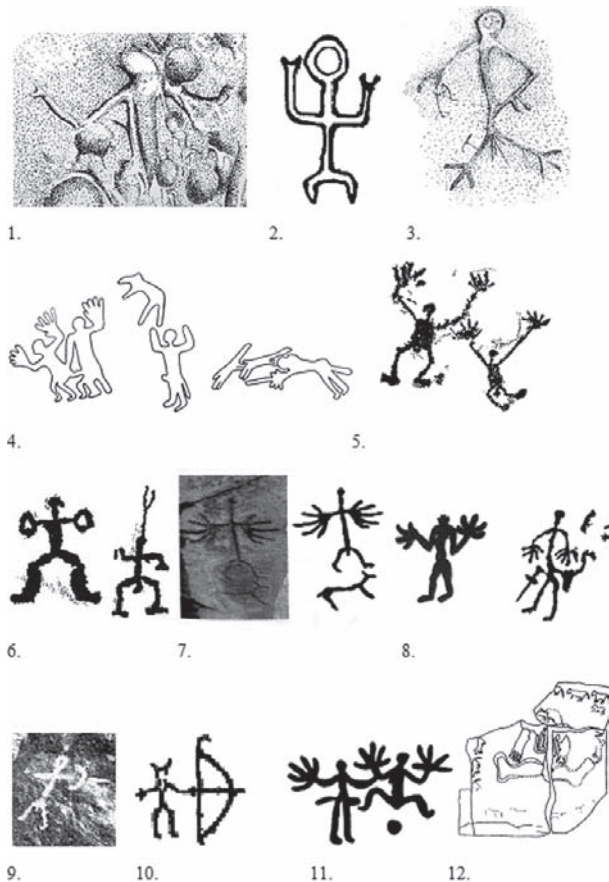

Іл. 6. Найближчі антропоморфні петрогліфи Карпат (1, 2) та зображення, які подібні за морфологією, проте відрізняються за змістом (3—8). 1 — Карпати, Україна (за: Гошціцький, Наконечна, 2008, с. 64—65, рис. 4—4 а); 2 — Карпати, Україна (за: Бандрівський, 1999, с. 154, рис. 6); 3 — Північне Причорномор'я, Україна (за: Юрочкин, 2002, с. 48, рис. 69); 4 — Північне Причорномор'я, Україна (за: Труфанов, 2002, с. 60, рис. 3); 5 — Кам'яна Могила, Україна (за: Глушко, 2003, с. 106—108); 6 — Сибір, Росія (за: Формозов, 1980, с. 39, рис. 3—4); 7 — Північне Причорномор'я, Україна (за: Юрочкин, 2002, с. 41, рис. 47); 8 — Центральна Азія (за: Циміданов, 2001, с. 60, рис. 2/7)

ведева А.Ф., відомі середньовічні зображення лучників у літописах та графіті, все ж, значно відрізняються від досліджуваного зображення [17, рис. 1] (іл. 8/9). Не відомо також, чи могло в християнстві використовуватися поєднання антропоморфного хреста та лука.

Звичайно, що залучення аналогів з широкої території використовується тільки для того, щоб простежити побутування спільних ознак в зображеннях, притаманних для культур одного хронологічного періоду, а не вказати на етнічну спорідненість цих культур.

Наступними наскельними об'єктами дослідження, які можуть бути індикатором для датування пам'ятки — є численні штучні канавки чисельністю приблизно 50 од., в основному на південно-східному боці скелі з антропоморфним петрогліфом (іл. 3). Такі ж канавки виявлені також на скелі Камінець (приблизно 100 од.), яка являє собою камінь-останець висотою близько 17 м, з прямовисними,

Іл. 7. Петрогліфи періоду бронзи. 1 — Кам'яна Могила, Україна (за: Рудинський, 1961, т. IX); 2 — Валькамоніка, Італія (за: Агса, 2001, р. 197, fig. 16); 3 — Середнє Подністров'я, Україна (за: Нечитайло, 2003, с. 232, рис. 3); 4 — Дніпропетровська та Полтавська область, Україна (за: Циміданов, 2001, с. 59, рис. 1); 5 — Валькамоніка, Італія (за: Семенов, 2008, с. 411, рис. 498); 6 — Бесов Нос, Росія (за: Семенов, 2008, с. 411, рис. 498); 7 — Тува, Росія (за: Семенов, 2008, с. 411, рис. 498); 8 — Центральна Азія та Андалузія, Іспанія (за: Семенов, 2008, с. 411, рис. 498); 9 — Гамігая, Азербайджан (за: Мусейбли); 10 — Осетія, Кавказ (за: Мусейбли); 11 — Скандинавія (за: Sansoni, р. 6, т. 4/8); 12 — Адигея, Кавказ (за: Семенов, 2008, с. 347, рис. 447)

майже вертикальними стінками по всьому периметру. Вони представлені подовгастими заглибленнями на вертикальних та горизонтальних поверхнях (багато з них вже втрачені через природне вилущування каменю), за розмірами — довжиною 10—60 см, шириною до 6 см, глибиною до 5 см, за профілем жолобків — Ута V-подібними.

Схожі канавки з Кам'яної Могили М.Я. Рудинський інтерпретував як шліфувадла. У своїй монографії дослідник розділив шліфувальні заглибини на яйцевидні, овальні та круглі, які дістали назву «кювет», та

вузькі, які названі «рівчаками». При цьому перші, як вважав учений, утворилися внаслідок шліфування боків кам'яних сокирок, вузькі з округлим дном — внаслідок шліфування обуха, з дном конічним — леза. Ці пам'ятки дослідник датує пізньонеолітичною й мегалітичною добою [23, с. 96].

На скелях поблизу села Орів шліфувальні заглибини представлені, в основному, вузькими «рівчаками». При обстеженні декількох десятків скель у Сколівських Бескидах ми також виявляли на них подібні шліфувадла, зокрема на таких відомих пам'ятках як Тустань поблизу села Урич, Розгірче та Бубнище. Проте, на відміну від Орівських скель, там їх знайдено одиниці. Ця обставина дає підстави припускати, що поблизу Орова в минулому міг бути певний виробничий осередок. На плоских вершинах скель зустрічаються також заглиблення типу «кювет», в яких шліфування відбувалося ефективніше завдяки змочуванню заготовки кам'яного знаряддя дощовою водою, яка там назбирувалася. Ще одним місцем шліфування, як виявилось, були так звані «жертвні жолоби», або «чаші». Вони розміщені на верхніх горизонтальних поверхнях скель, тому в них також назбирається вода. На стінках таких жолобів теж часом зустрічаються шліфувальні заглибини «рівчаки», частину з яких автор, а, можливо, й інші дослідники, вважали за сліди від інструментів, якими видовблювали ці жолоби [9, с. 72].

Місцеві старожили нічого не знають про існування досліджуваного петрогліфу та про шліфування на скелях. Проте «рівчаки» фігурують у місцевому фольклорі — у легенді про походження скелі Камінець. За переказами, цю скелю ніс чорт, щоб згори жбурнути її на церкву, та коли вранці заспівав півень, він її залишив на горі, і тільки сліди від його лап («пазурів») залишились на поверхні каменя². Це ще раз доводить, що принаймні в останні століття досліджувані скелі для шліфування не використовувалися, в іншому випадку цей процес фіксувався б етнографічно. Старожили гілки села, яка знаходиться неподалік від скелі з петрогліфом, також розповідали, що в дитинстві батьки лякали їх «звіром Літровні», який живе у цьому камені, для того,

² Записано автором 09.07.2011 р. в селі Орів Сколівського району Львівської області від Кушніра Михайла Семеновича, 1941 р. н.; Романського Миколи Олексійовича, 1924 р. н.

щоб вони туди не ходили³. Інших подробиць цієї байки вони не пам'ятають. При з'ясуванні назви «Літровні» усі опитані пояснили по-різному, але як про якийсь виробничий процес: нафтового виробітку, горіланого та електроенергії⁴. Зв'язку цих виробництв зі знайденим петрогліфом та шліфувадлами не бачимо. Зі зрозумілим застереженням можна також припустити архаїчність цього сюжету — байка про звіра, якою лякають дітей, ймовірно, має давніші корені, подібно до багатьох казок, в основі яких лежить ще язичницька міфологія [18, с. 5—27], і може бути реліктом дохристиянського світогляду, а отже додатково підкреслювати особливість (культовість) скелі у давніші часи. Схожу байку, якою також лякали дітей, та яка, як виявилось, має більш давні корені, було зафіксовано раніше відносно скелі з іншим антропоморфним петрогліфом — «Турецька баба» поблизу с. Корчин на Сколівщині [9, с. 73].

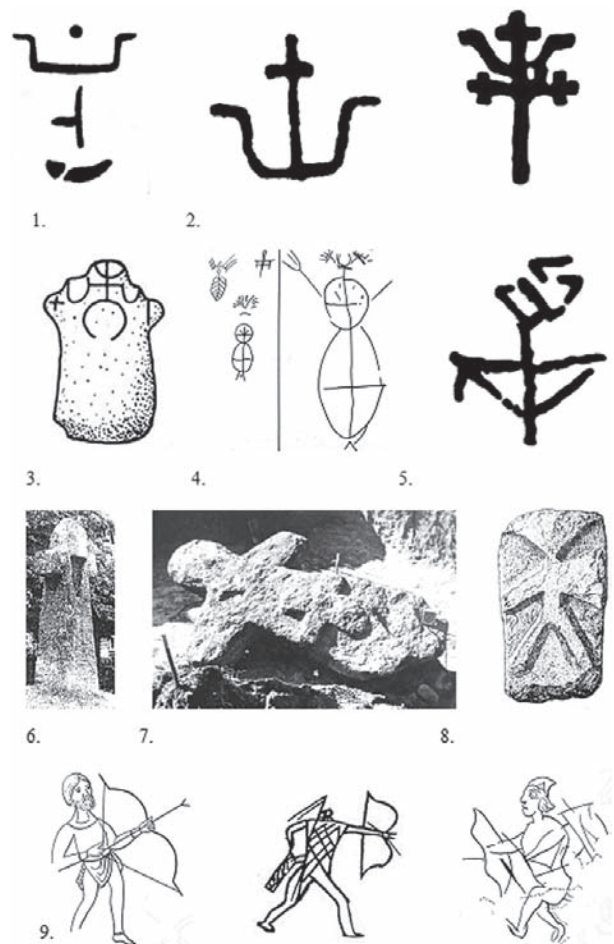
Не відомо, які саме кам'яні вироби та в який час шліфували на цих скелях. Відповіді на ці запитання можуть дати тільки археологічні розкопки. Згідно з дослідженнями, поблизу цих теренів найбільш поширеними були шліфовані сокири в добу енеоліту-бронзи, у племен культури шнурової кераміки [1, арк. 86—87]. Такі сокири відомі з окраїн сіл Підгородці, Ямельниця та Крушельниця Сколівського району, а найближча курганна пам'ятка цієї культури знаходиться лише за кілька кілометрів поблизу села Уличне на Стрийсько-Дрогобицькому Підгір'ї⁵. Період поширення антропоморфних зображень з гіпертрофованими кистями хронологічно збігається з періодом культури шнурової кераміки. Крім того, зі знайдених в курганних похованнях крем'яних наконечників відомо, що останні користувалися луком. Ці аргументи схиляють нас до думки про датування петрогліфа добою бронзи.

Не виключено, що зображення за деякий час після вибиття було поховане під шаром наносу (перебувало в закритому комплексі) і таким чином пере-

³ Записано 09.07.2011 р. в селі Орів Сколівського району Львівської області від Костиче Юлії Михайлівни, 1939 р. н.; Костиче Володимира Петровича, 1936 р. н.

⁴ Записано 09.07.2011 р. в селі Орів Сколівського району Львівської області від Ямельницької Юлії Гнатівни, 1933 р. н.; 11.05.2012 р., від Явора Івана Тимофійовича, 1941 р. н.

⁵ Принагідно висловлюємо подяку Д. Павліву та В. Петегричу за надану інформацію.

Іл. 8. Зображення періоду становлення християнства та середньовіччя. 1, 2 — Покутсько-Буковинські Карпати, Україна (за: Стефанович, 1995, с. 102); 3 — Козельськ, Росія (за: Платов, 2009); 4 — Крим, Україна (за: Драчук, 1971, с. 135); 5 — Північне Причорномор'я, Україна (за: Зубарь, Хворостяний, 2000, с. 126, рис. 61); 6, 7 — Вілейський район, Білорусь (за: Дучыц, 1998, с. 190, рис. 1, с. 191, рис. 2); 8 — Крим, Україна (за: Зубарь Сорочан, 2005, с. 97); 9 — зображення лучників (за: Медведєв, 1966, рис. 1)

жило так званий малий льодовиковий період (XV—XVIII ст.), коли, на думку Б.Т. Рідуша, зникали більшість подібних пам'яток. А основне вивітрювання поверхні відбулося внаслідок зміни екологічної ситуації вже в епоху техногену [19, с. 80—81], внаслідок розконсервування пам'ятки при ерозії шару ґрунту. Це може пояснити схожі заокруглення країв жолобків як «лучника», так і тризуба.

На поверхні зображення та довкола нього спостерігаються окремі світлі плями, які контрастують з основним темнішим фоном скелі. Це ознака руйнування захисного (темного) шару поверхні каменя, а отже і петрогліфа. Цей захисний шар склада-

ють біологічні утворення та їхні захоронення, що «цементують» поверхню нестійкої до вивітрювання породи дрібнозернистого пісковика палеогену. Не виключено, що у майбутньому можна буде датувати пам'ятку за викопними рештками цього захисного шару [19, с. 74—75].

Актуальним є питання збереження цієї та інших подібних пам'яток, можливо, внаслідок консервації їхньої поверхні шляхом відновлення природного захисного шару, який складають різні мікроорганізми, гриби, лишайники, мохи. Можливо, доцільно було б використати штучний спосіб консервації, обробивши поверхню каменю спеціальним цементуючим розчином, як при реставрації скульптурних та архітектурних пам'яток. Або ж законсервувати петрогліф, засипавши частину скельної стінки ґрунтом.

В цілому долина річки Стинавки, а також схили між двома хребтами можуть бути перспективними для археологічних досліджень, адже від рівнинних теренів їх відділяє тільки одна смуга гірських хребтів. Ймовірно, це міг бути природний сховок для давнього населення, яке втікало з передгірських територій, та могло переховуватися там від ворогів. Відзначимо також, що місцевість лежить неподалік від важливого шляху на перевали через основний карпатський вододільний хребет.

Щодо інтерпретації пам'ятки, наразі висунуто лише попередні гіпотези — зроблено припущення про датування петрогліфа періодом бронзи або середньовіччя. Точніше культурно-хронологічне визначення було б можливим за умови перекриття зображення культурним шаром і за наявності близьких доведених аналогів.

1. Архів Державного історико-культурного заповідника «Тустань». — Ф. 1. (Особистий архів М. Ф. Рожка.) — Оп. 1. — Од. зб. 90 (Бандрівський М. С. Звіт про розвідкові дослідження петрогліфічних пам'яток в Карпатах в 1986 році).
2. Бандрівський М. С. Про «поганські камені» в Карпатах / М. С. Бандрівський // Археологія. — № 3. — 1989. — С. 109—116.
3. Бандрівський М. С. Сварожі лики : нариси / Микола Бандрівський. — Львів : Логос, 1992. — 102 с. : іл.
4. Бандрівський М. С. Місце петрогліфів Уріча в наскельному мистецтві Карпато-Балканського регіону / М. С. Бандрівський // Скели і печери в історії та культурі стародавньої України. Наукова конференція. Збірник тез, повідомлень та доповідей. — Львів, 1995. — С. 7—10.

5. Бандрівський М. С. Знаки — ідеограми у петрогліфах Гуцульщини / М. С. Бандрівський // П'ята геральдична конференція. Збірник тез, повідомлень та доповідей. — Львів, 1995. — С. 3—5.
6. Бандрівський М. С. Етнокультурна ситуація в північно-східних Карпатах у період раннього заліза / М. С. Бандрівський // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 1999. — Т. 1. Археологія та антропологія. — С. 145—162.
7. Вагилевич І. Берди в Уричі / І. Вагилевич // Подорожі в Українських Карпатах / упоряд. М. А. Вальо. — Львів, 1993. — С. 102—114.
8. Глушко М. Генезис тваринного запрягу в Україні (культурно-історична проблема) / М. Глушко. — Львів : Львівський національний університет імені І. Франка, 2003. — 448 с. : іл., карти, рез. англ.
9. Гошціцький А. Про «жертвні» камені на Бойківщині / А. Гошціцький, Т. Наконечна // Народознавчі зошити. — Львів, 2008. — № 1—2. — С. 63—73.
10. Гошціцький А. До питання про християнські скельні та печерні пам'ятки на Сколівщині / А. Гошціцький, Т. Гошціцька // Фортеця: збірник заповідника «Тустань» на пошану Михайла Рожка. — Львів, 2009. — Кн. 1. — С. 670—678.
11. Драчук В. С. Написи на камені / В. С. Драчук. — Київ : Наукова думка, 1971. — 147 с. : іл.
12. Дучиць Л. Камення крыжы Беларусі / Л. Дучиць // Медобори і духовна культура давніх, середньовічних слов'ян (До 150-річчя виявлення Збруцького «Святовита»). Матеріали наукової конференції, 8—9 жовтня 1998 р., Гримайлів). — Львів, 1998. — С. 185—191.
13. Зубарь В. М. От язычества к христианству. Начальный этап проникновения и утверждения христианства на юге Украины (вторая половина III — первая половина VI в.) / В. М. Зубарь, А. И. Хворостяный. — Киев : Институт археологии НАН Украины, 2000. — 179 с. : ил.
14. Зубарь В. М. У истоков христианства в юго-западной Таврике: эпоха и вера / В. М. Зубарь, С. Б. Сорочан. — Киев : Стилос, 2005. — 181 с. : ил.
15. Нечитайло П. Буквенні знаки і написи у печерних монастирях Середнього Подністров'я / П. Нечитайло // Археологія Тернопільщини. — Тернопіль, 2003. — С. 230—235.
16. Нечитайло П. Печерна християнська архітектура Верхнього та Середнього Дністра XI—XVIII ст.: дисертація на здобуття наукового ступеню кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.04 — археологія / П. Нечитайло ; Інститут археології НАН України. — Київ, 2008. — 16 с.
17. Медведев А. Ф. Ручное метательное оружие (лук, стрелы, самострел) VIII—XIV вв. / А. Ф. Медведев // Археологія СССР. Свод археологических источников. — М., 1966. — Е-36. — 184 с. : ил.
18. Пропп В. Я. Исторические корни волшебной сказки / В. Я. Пропп. — Ленинград, 1986. — 366 с.

19. Рідуш Б. Тафономія наскельного мистецтва Карпат та Подністер'я / Б. Рідуш // Фортеця: збірник заповідника «Тустань». — Львів, 2012. — Кн. 2. — С. 74—81.
20. Рожко М.Ф. Середньовічні петрогліфи на уриському камені / М.Ф. Рожко, М.Ф. Бандрівський // Скелі і печери в історії та культурі стародавньої України. Наукова конференція. Збірник тез повідомлень та доповідей. — Львів, 1995. — С. 80—82.
21. Рожко М.Ф. Тустань — давньоруська наскельна фортеця / М.Ф. Рожко. — Київ : Наукова думка, 1996. — 240 с. : іл. і карт.
22. Рожко М.Ф. Тустань. Державно-історико-культурний заповідник / М.Ф. Рожко // Сколівщина. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 1996. — С. 38—69.
23. Рудинський М.Я. Кам'яна Могила / М.Я. Рудинський. — Київ : Вид-во АН УРСР, 1961. — 139 с. : іл.
24. Семенов В.А. Первобытное искусство: Каменный век. Бронзовый век / В.А. Семенов. — СПб. : Азбука-классика, 2008. — 592 с. : ил.
25. Станкевич М. Структури художнього тексту хреста / М. Станкевич // Народознавчі зошити. Спеціальний випуск «Українська хрестологія». — Львів, 1998. — С. 7—20.
26. Стефанович М. Петрогліфи Гуцульщини: стан і перспективи досліджень / М. Стефанович // Скелі і печери в історії та культурі стародавнього населення України (Львів, 2—3 лютого 1995 року). Збірник тез, повідомлень та доповідей. — Львів, 1995. — С. 101—104.
27. Стефанович М. Жолобоподібні заглиблення на скелях Карпат / М. Стефанович // Скелі і печери в історії та культурі стародавньої України. Наукова конференція. Збірник тез повідомлень та доповідей. — Львів, 1995. — С. 104—107.
28. Труфанов А.А. Символ в раннехристиянском изобразительном искусстве / А.А. Труфанов // Православные древности Таврики (Сборник материалов по церковной археологии). — Киев : Стилос, 2002. — С. 56—67.
29. Формозов А.А. Памятники первобытного искусства на территории СССР / А.А. Формозов. — М. : Наука, 1980. — 135 с. : ил.
30. Царненко П.Н. Особенности геологического строения / П.Н. Царненко // Украинские Карпаты. Природа. — Киев : Наукова думка, 1988. — С. 19—24.
31. Циміданов В.В. Хвостаті персонажі міфології доби ранньої бронзи / В.В. Циміданов // Археологія. — 2001. — № 3. — С. 58—68.
32. Юрочкин В.Ю. Древнейшие изображения креста Господня / В.Ю. Юрочкин // Православные древности Таврики (Сборник материалов по церковной археологии). — Киев : Стилос, 2002. — С. 21—50.
33. Мусеибли Н. Наскальные изображения Гямигая / Н. Мусеибли. — Режим доступу: <http://irs-az.com/pdf/090621154956.pdf>.
34. Платов А. Мегалиты русской равнины / А. Платов. — М. : Вече, 2009. — Режим доступу: <http://mreadz.net/new/index.php?id=62728&pages=23>.
35. Andrea Arca. Chronology and interpretation of the «Praying figures» in Valcamonica rock art / Andrea Arca // Archeologia e arte rupestre: l'Europa— le Alpi — la Valcamonica, secondo convegno internazionale di archeologia rupestre. AttidelConvegno di studi, 2—5 ottobre 1997, DarfoBoarioterme— Milano, 2001. — P. 185—198. — Режим доступу: https://www.academia.edu/1159343/Arca_Andrea_2001._Chronology_and_interpretation_of_the_Praying_figures_in_Valcamonica_rock-art.
36. Sansoni Umberto. Riflessionesull'arterupestreeuropea e centro-asiaticanelquadroindoeuropeo/ Sansoni Umberto // XXV Valcamonica Symposium 2013. — 2013. — Режим доступу: https://www.academia.edu/5059916/Riflessione_sullarte_rupestre_europea_e_centro-asiatica_nel_quadro_indoeuropeo.

Artem Hoshchysky

ON NEW MONUMENT OF ROCK ART FROM SKOLE BESKYDY MOUNTAINS

The new example of rock art has been recently discovered in Skole Beskyd mountains. The scientific research has led to conclusion that the mentioned anthropomorphous image with a bow and an arrow is quite unique in Eastern Carpathians where petroglyphs have been known in rather small number; thus, every new found of those made more valuable the previous ones. In the course of comparative analysis as for the image's style and contents, the research team has presumed that the petroglyph has belonged to the Bronze Age or medieval times.

Keywords: rock-art, petroglyphs, anthropomorphous image, petroglyphs of the Eastern Carpathians.

Артэм Гощицкий

НОВЫЙ ПАМЯТНИК НАСКАЛЬНОГО ИСККУСТВА В СКОЛЕВСКИХ БЕСКИДАХ

Речь идет о новом памятнике наскельного искусства, найденном в Сколевских Бескидах. При исследовании установлено, что это антропоморфное изображение с луком и стрелой — уникальное для Восточных Карпат. Здесь петроглифы в целом малочисленны, что увеличивает значение каждой новой достопримечательности. После проведения сравнительного анализа по стилю и иконографии сделано предварительное предположение о датировке петроглифа периодом бронзы или средневековья.

Ключевые слова: наскельное искусство, антропоморфные изображения, петроглифы, петроглифы Восточных Карпат.